

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

**Извештај о реализацији и резултатима завршног испита
на крају основног образовања и васпитања
у школској 2010/2011. години**

- главни налази -

Београд, новембар 2011

Извештај о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2010/2011. години

Припремио

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Директор

мр Драган Банићевић

Лектор

Тања Трбојевић

Сажетак

Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања један је од механизма осигурања квалитета образовања. Резултати завршних испита узимају се у обзир при доношењу одлука о даљим корацима за развој образовања на нивоу школе, општине, округа, школске управе, Републике. Дугорочно, резултати завршних испита треба да буду значајан извор података за процену квалитета образовања у Републици и предузимање одговарајућих мера.

Увођењу завршног испита у наш систем приступило се веома одговорно са нагласком на поступност у увођењу промена. У наредних неколико година значајно ће се мењати садржај и начин реализације завршног испита у складу са концепцијом завршног испита. У односу на квалификациони, већ у првој години примене, завршни испит има велики број нових одлика којима се унапређују процедуре и садржај испита.

У овом извештају приказани су резултати завршног испита за 76.134 ученика, који су у јуну 2011. завршили осми разред у школама Републике Србије. Процент излазности на завршни испит у јунском року износи 98,26%. Завршни испит из српског језика полагао је 72.243 ученика, а завршни испит из математике 72.259 ученика. Укупно 3.761 ученик полагао је завршни испит на једном од шест језика националних мањина на којима се одвија настава од првог до осмог разреда. Међу њима, највише је оних који су испитлагали на мађарском језику, а најмање на хрватском језику.

Анализа успешности ученика у појединим областима на тесту из српског језика показује да су, на републичком нивоу, просечна постигнућа ученика уједначена у три области (Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање, Књижевност), а да су ученици у просеку најмање успешни у области Граматика, лексика, народни и књижевни језик.

Анализа успешности ученика у појединим областима на тесту из математике показује да су, на републичком нивоу, просечна постигнућа ученика највећа у области Обрада података, а уједначена у областима Бројеви и операције са њима, Геометрија и Мерење. Ученици су у просеку најмање успешни у области Алгебра и функције.

Резултати на овом тесту показују да су ученици из Златиборског и Поморавског округа остварили постигнуће на нивоу републичког просека. У седам округа резултати су изнад просечног постигнућа, а у 21 округу резултати су испод просечног постигнућа. На тесту из математике резултати су слични резултатима на тесту из српског језика. У Златиборском округу ученици остварују постигнуће на нивоу републичког просека из математике. Резултати у осам округа су изнад просечног постигнућа, а у 21 округу су испод просечног постигнућа.

На оба теста упадљиво је веће просечно постигнуће у Пчињском округу и општинама Нови Пазар, Сјеница и Тутин које припадају Рашком округу, што може бити предмет посебне анализе.

У постигнућима ученика на тестовима из српског језика и математике, без обзира на различит степен развијености општине којој ученици припадају, нису уочене велике разлике. Постоји тенденција благог пада просечног постигнућа ученика са смањивањем степена развијености општине, с тим што се уочава извесно одступање за општине које припадају девастираном подручју (испод 50% РП).

На републичком нивоу, девојчице су биле нешто успешније на оба теста у односу на дечаке, при чему је разлика у постигнућу већа на тесту из српског језика,

него на тесту из математике. У највећем броју општина нису утврђене значајније разлике у постигнућу ученика различитог пола.

Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина приказани су посебно за сваки језик на коме су ученици полагали испит. Међусобно поређење резултата ученика који су испит полагали на различитим језицима није оправдано, јер су се тестови разликовали.

Због малог броја ученика који су у одређеним окрузима и општинама полагали испит на неком од мањинских језика, није могуће поуздано закључивати о резултатима које су остварили. Из истог разлога, постоји препрека у анализи варијабилности резултата у оквиру сваке мањинске групе.

Министарство просвете и науке и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, уз подршку Пројекта ИПА 2008 припремили су *Приручник за спровођење завршног испита* у коме су детаљно описане процедуре испита и одговорности учесника у завршном испиту. Овај приручник био је доступан свим школама.

На основу *Смерница за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина*, које су такође садржане у *Приручнику за спровођење завршног испита*, школе су развијале индивидуалне програме помоћи ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом. Према захтевима школа, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања прилагођавао је испитни материјал овим ученицима. Штампани су тестови на Брајевом писму са графичким преобликовањем, као и тестови са увећаним форматом слова, симбола и слика. Будући да су ови ученици полагали испит под измењеним условима, њихови резултати нису обухваћени анализама на републичком, окружном и општинском нивоу.

У целини гледано, може се рећи да су Министарство просвете и науке и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, у складу са својим надлежностима, припремили све за успешно спровођење првог завршног испита на крају основне школе у Републици Србији. Значи да је први завршни испит у Републици Србији спроведен према предвиђеним процедурама.

Различите врсте података који су добијени пре, током и након испита (пробни завршни испит, резултати ученика на тестовима, психометријска анализа тестова, извештаји супервизора, извештаји комисија за завршни испит, повратне информације из школа и др.) биће употребљени за унапређивање процеса завршног испита, за осмишљавање различитих активности за пружање подршке школама у процесу самовредновања и вредновања и праћење индикатора образовања које је утврдио Национални просветни савет.

Садржај

1. Уводне напомене.....	6
2. Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања у Републици Србији.....	7
3. Организација и спровођење завршног испита	9
4. Приказ и анализа резултата завршног испита	11
4.1. Популација ученика која је полагала завршни испит у јуну 2011. године.....	11
4.2. Резултати ученика на завршном испиту у јуну 2011. године	12
4.3. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту из српског језика и математике	13
4.4. Резултати ученика који су испит полагали на српском језику – ниво округа	16
4.5. Резултати ученика према степену развијености општина	20
4.6. Поређење резултата дечака и девојчица	22
4.7. Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина	22
5. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом	25
6. Закључак	26

1. Уводне напомене

Увођењем завршног испита, којим се процењује степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа у основном образовању и васпитању¹, систем образовања добио је релевантне податке о резултатима учења из српског, односно матерњег језика, и математике на крају основне школе и то на више нивоа – националном, окружном, општинском и школском.

Прво спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања планирано је, организовано и праћено од стране Министарства просвете и науке и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, уз значајну подршку Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ – ИПА 2008.

Извештај о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2010/2011. години припремио је Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (Центар за испите и Центар за вредновање и истраживања), у оквиру својих надлежности које се односе на пружање стручне подршке Министарству просвете и науке, Националном просветном савету и школама по питању осигурања квалитета и прикупљања и обраде података². Приказана запажања о спровођењу завршног испита и налази о постигнућима ученика треба да буду основ за унапређивање образовног система.

У овом извештају дате су основне информације о концепту и програму завршног испита, као и о новинама које су овим испитом уведене. Осим тога, приказани су кораци у организацији и спровођењу завршног испита. Посебно поглавље односи се на резултате завршног испита, са подацима о успеху ученика на завршном испиту. У поглављу Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом описан је систем подршке на завршном испиту за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. У прилогу су дати табеларни прикази постигнућа ученика на различитим нивоима. Сви прикази припремљени су на основу базе података коју је доставило Министарство просвете и науке.

Осим овог извештаја, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припрема и појединачне извештаје о резултатима завршног испита за сваку школу у Републици Србији, које школе треба да искористе за унапређивање свог рада.

¹ До школске 2013/2014. године завршни испит састоји се из два теста – матерњи језик и математика.

² Члан 22. став 2. тачка 5) и тачка 6) ЗОСОВ-а

2. Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања у Републици Србији

На основу члана 82. и члана 85. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 72/09), завршни испит на крају обавезног образовања и васпитања први пут је спроведен 23. и 24. јуна 2011. године.

Пошто је реч о завршном испиту на крају обавезног образовања, ученици су га полагали након завршеног осмог разреда. Он је саставни део основног образовања и васпитања, тако да је обавезан за све ученике.

Концепт завршног испита приредила је Радна група за припрему основа за Правилник о полагању завршног испита у основном образовању и васпитању Министарства просвете и науке Републике Србије, у периоду од фебруара до маја 2010. године. На основу овог концепта, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припремио је Програм завршног испита. Овај Програм разматрао је Национални просветни савет Републике Србије. Министарство просвете и науке донело је Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању („Службени гласник – Просветни гласник“, број 1/2011).

Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа, односно образовних стандарда за крај обавезног образовања и васпитања. Национални просветни савет усвојио је образовне стандарде за крај обавезног образовања 19. маја 2009. године. Након обављеног завршног испита ученик је завршио основну школу и стекао право на упис у средњу школу. Ученици који уписују уметничке школе, гимназије за даровите ученике и одређене стручне школе полажу, осим овог испита, и пријемни испит.

У односу на квалификациони испит који су, до ове године, полагали ученици који су желели да упишу четворогодишњу средњу школу, завршним испитом уводе се следеће новине:

- сви ученици који завршавају осми разред полажу завршни испит,
- након обављеног завршног испита ученику се издаје јавна исправа – Уверење о обављеном завршном испиту у основном образовању и васпитању,
- завршни испит заснива се на усвојеним стандардима постигнућа за крај обавезног образовања,
- завршни испит је припремљен на основу Програма завршног испита који садржи примере задатака којима се проверава оствареност образовних стандарда на завршном испиту,
- на испиту се решавају и задаци који нису претходно објављени у збиркама задатака за припрему завршног испита,
- основне школе у Републици Србији имају обавезу да организују припрему ученика за полагање завршног испита,
- реализована је припрема наставника и школа за реализацију завршног испита,
- јасно су дефинисане улоге и одговорности кључних носилаца и учесника у припреми и спровођењу завршног испита,

- припремљен је *Приручник за спровођење завршног испита*,
- за ученике са сметњама у развоју осмишљен је систем за пружање подршке у припреми и спровођењу завршног испита,
- у свакој школи организована је независна супервизија процеса завршног испита, а резултати супервизије приказани су у сумарном извештају који је Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања доставио Министарству просвете и науке,
- Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, поред извештаја о резултатима завршног испита на републичком и окружном нивоу, припрема и појединачне извештаје за сваку школу.

На основу *Правилника о Програму завршног испита*, у школској 2010/2011. години ученици су полагали завршни испит из српског, односно матерњег језика (албанског, мађарског, румунског, русинског, словачког и хрватског језика), и математике. Тестови знања из математике били су исти за све ученике. Тестове на језицима националних мањина припремили су изабрани представници националних савета националних мањина, према упутствима Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања. Педагошки завод Војводине сарађивао је са Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања током целог процеса израде тестова за мађарски, румунски, русински, словачки и хрватски језик.

У тестовима су се налазили задаци којима је проверавана оствареност образовних стандарда дефинисаних на три нивоа постигнућа – основном, средњем и напредном нивоу. Овим нивоима описују се захтеви различите тежине, когнитивне комплексности и обима знања, од једноставнијих ка сложеним.

Због потребе да се образовни систем припреми за увођење завршног испита, промене предвиђене Програмом завршног испита уводе се постепено. У наредних неколико година постепено ће се повећавати број непознатих задатака, односно задатака које ће ученици први пут решавати на тесту, тако да на завршном испиту за школску 2013/2014. годину на тесту неће бити задатака које су ученици користили током припреме за полагање. Поступност у променама огледа се и у увођењу трећег теста за ученике који буду полагали завршни испит у шк. 2013/2014. години³. Ради се о тесту којим ће се испитивати постигнућа ученика из историје, географије, биологије, хемије и физике. У наредне две године ученици и школе ће се припремати за полагање овог теста кроз пробна испитивања.

³ До школске 2013/2014. године завршни испит састоји се из два теста – матерњи језик и математика.

3. Организација и спровођење завршног испита

У складу са новом концепцијом завршног испита, требало је обезбедити једнаке услове полагања за све ученике, поузданост и валидност свих података, као и доступност релевантних информација свим заинтересованим учесницима, уз заштиту права на приватност ученика.

Министарство просвете и науке и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања предузели су бројне активности за припрему и спровођење завршног испита. Стручну, финансијску и логистичку помоћ пружио је пројекат „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ – ИПА 2008.

У периоду од октобра 2010. године до јуна 2011. године постављене су стандардизоване процедуре за реализацију и праћење свих кључних фаза у испитном процесу. Уређене су процедуре за: припрему програма завршног испита, информисање свих учесника, развој и израду задатака и тестова, осигурање тајности података, реализацију пробног испита, реализацију испита, унос и обраду података, објављивање резултата и других информација.

Припремљен је план информисања и упознавања јавности и школа са завршним испитом који је у потпуности реализован у периоду од октобра 2010. до јуна 2011. године.

У новембру 2010. године организоване су 22 фокус групе за ученике, наставнике, директоре и родитеље (укупан број учесника – 279). Учесници ових разговора указали су на врсту и степен неопходне подршке за успешно спровођење завршног испита.

На сајтовима Министарства просвете и науке (www.mprn.gov.rs) и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања (www.ceo.edu.rs), као и на званичном сајту Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ (www.okni.edu.rs) сви заинтересовани могли су пронаћи потребне информације о завршном испиту. За ученике, родитеље и школе штампани су информативни материјали и филм на коме је приказан цео процес спровођења завршног испита.

У *Приручнику за спровођење завршног испита*, који су добиле све школе у априлу 2011. године, приказан је прецизан опис корака, процедура и одговорности свих учесника у завршном испиту.

Овај *Приручник* садржи и *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина*, усаглашене са принципима инклузивног образовања. Школе су упућене на могућност различитих врста прилагођавања завршног испита за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. У складу са потребама ученика предвиђено је следеће: ослобађање од испита или дела испита који ученик због врсте и степена сметње у развоју не може полагати; прилагођен испитни материјал (Брајево писмо, графичко преобликовање); језичко преобликовање испита; прилагођавање задатака; различита помагала; прилагођена опрема; употреба посебне опреме; просторно прилагођавање; испит ван школе – у кући ученика, у некој другој установи итд.; испит у посебном простору; продужено време за полагање испита; ангажовање личног асистента, неговатеља и сл.

За око 11.500 наставника, стручних сарадника и директора из свих основних школа, организована је обука за увођење образовних стандарда и припрему за полагање завршног испита, која је реализована од марта до јуна 2011. године. Овим обукама били су обухваћени и представници школа у којима се настава остварује на језицима националних мањина.

У мају 2011. реализован је пробни завршни испит за све основне школе у Републици Србији, што је за школске управе, школе и ученике била прилика да се упознају са процесом завршног испита. Резултате на тестовима знања из српског, односно матерњег језика, и математике, ученици и наставници искористили су као основу за даљу припрему.

Према *Приручнику за спровођење завршног испита* у школама је простор за полагање испита организован тако да сви ученици, уколико је то могуће, полажу испит у истој просторији, чиме су били осигурани једнаки услови полагања за све. Ови услови обезбеђени су у преко 80% школа у Србији.

За супервизију завршног испита били су одговорни изабрани и обучени супервизори – наставници основних и средњих школа, њих 1.500. На основу Упутства о праћењу испита, супервизори су имали обавезу да одмах по завршетку испита доставе извештај о реализацији завршног испита Министарству просвете и науке.

Завршни испит који се заснива на образовним стандардима захтевао је измену софтвера Министарства просвете и науке за унос резултата. Први пут су у базу података унети резултати ученика за сваки појединачни задатак на тесту, чиме се обезбеђује прецизна слика о постигнућима ученика, као и провера ваљаности тестова. Овакав начин уноса и приказа резултата омогућава носиоцима политике развоја система, а и самим школама, да користе добијене податке за унапређивање система, односно рада школа.

Током испитног процеса обезбеђено је ефикасно коришћење свих расположивих ресурса, како људских, тако и техничких и финансијских, при чему треба имати у виду да је у јунском року завршном испиту приступило 76.134 ученика.

4. Приказ и анализа резултата завршног испита

4.1. Популација ученика која је полагала завршни испит у јуну 2011. године⁴

Према подацима из базе података Министарства просвете и науке, за полагање завршног испита на крају основног образовања и васпитања пријавило се 78.037 ученика. Овај број обухвата и све оне ученике који су се пријавили за полагање завршног испита по основу остваривања права прописаних посебним подзаконским актима (ученици из Републике Српске, ученици који су део школовања остварили у иностранству, ученици који су претходних година завршили основну школу и др.).

У овом извештају приказани су резултати завршног испита за 76.134 ученика (50,23% дечака и 49,77% девојчица), популацију која је у јуну 2011. завршила осми разред у школама Републике Србије и у јунском року приступила завршном испиту. Процент излазности на завршни испит износи 98,26%. Анализама нису обухваћени ученици који су претходних година завршили основну школу, као ни ученици који имају пребивалиште у Републици Српској, будући да су учили према наставним плановима и програмима који се разликују од наставних планова и програма у Републици Србији.

На завршном испиту ученици су полагали два теста – из матерњег језика и математике. Табела 1 приказује број ученика у односу на језик на коме су полагали завршни испит. Укупан број ученика који је полагао тест из матерњег језика износи 76.092, а из математике 76.108.

Табела 1 Број ученика у односу на језик на коме су полагали завршни испит у јуну 2011.

Језик на коме су ученици полагали испит	Број ученика	
	Тест из матерњег језика	Тест из математике
Српски језик	72332*	72348*
Мађарски језик	2109	2109
Русински језик	64	64
Словачки језик	390	390
Румунски језик	167	167
Албански језик	1017	1017
Хрватски језик	13	13
Укупно	76092	76108

* Број обухвата и 89 ученика бугарске националне мањине који су основну школу похађали на српском језику.

⁴ У Извештају се не приказују подаци са завршног испита који је спроведен у августовском испитном року, будући да су ученици решавали нове тестове.

4.2. Резултати ученика на завршном испиту у јуну 2011. године

Резултати завршног испита имају вишеструку употребну вредност за носиоце развоја система образовања, али и за школе. За даље унапређивање квалитета наставних програма и рада наставника, као и за предузимање одговарајућих мера на системском нивоу, посебно ће бити драгоцене поређења постигнућа ученика у више генерација. Због тога је у анализи и приказу постигнућа ученика примењен посебан поступак трансформације података који омогућава поређење резултата више генерација ученика. Уколико би се резултати приказивали као број остварених поена на тесту, постојао би проблем са тумачењем резултата у наредним годинама, јер тестови могу бити различите тежине, имати мање или више задатака или другачији начин вредновања.

Резултати на завршном испиту приказују се на стандардизованој скали, тако што се просечном постигнућу на републичком нивоу даје вредност 500 ($AC=500$)⁵. То значи да ученик који на овој скали има 500 поена, остварује резултат који одговара националном просеку. Стандардна девијација, која представља одступање од просечног постигнућа, има вредност 100 ($CD=100$)⁶, што значи да се у опсегу између 400 и 600 поена (± 1 СД) налази око две трећине ученика у Србији. Пошто је у овом извештају најмања јединица посматрања општина, величина стандардне девијације на нивоу општине указује на степен разлика у постигнућима ученика са ове територијалне јединице. То значи да су у општинама у којима је стандардна девијација већа од 100, разлике између ученика у погледу постигнућа веће него на националном нивоу, а у општинама где је стандардна девијација мања од 100, разлике између ученика мање него на националном нивоу.

Осим стандардизоване скале, у анализи резултата завршног испита уважена је чињеница да су се тестови знања из матерњег језика разликовали, тако да није било основа за поређење знања ученика који су на различитим језицима полагали завршни испит. Због тога се у овом извештају за сваки матерњи језик посебно приказују резултати ученика.

Полазећи од научно потврђених хипотеза да социоекономски услови и развијеност подручја у коме се остварује формално образовање утичу на квалитет процеса и резултате образовања, у овом извештају резултати завршног испита приказују се на нивоу републике, округа и општине, са назнаком степена развијености за сваку општину. На системском нивоу, овако приказани резултати могу помоћи доносиоцима одлука да планирају и спроведу мере за подршку развоју образовања у неразвијеним подручјима. У извештајима које ће добити све школе у Републици Србији могу се видети резултати на нивоу општина, округа и школских управа и поредити постигнућа ученика који се образују у истим или сличним условима. Резултате завршног испита школе треба да користе за сопствени развој. Поређење резултата завршног испита за општине које имају различит степен развијености може навести на погрешне закључке.

Степен развијености општина у Републици Србији приказан је ознакама од 1 до 4, односно 5, при чему је 1 најразвијенија општина, а 5 веома неразвијена општина, односно девастирано подручје, што је уређено Законом о привредном развоју („Службени гласник РС“, 51/2009 и 30/2010) и Уредбом о утврђивању јединствене

⁵ $AC = 500$ значи да аритметичка средина има вредност 500

⁶ $CD = 100$ значи да стандардна девијација има вредност 100

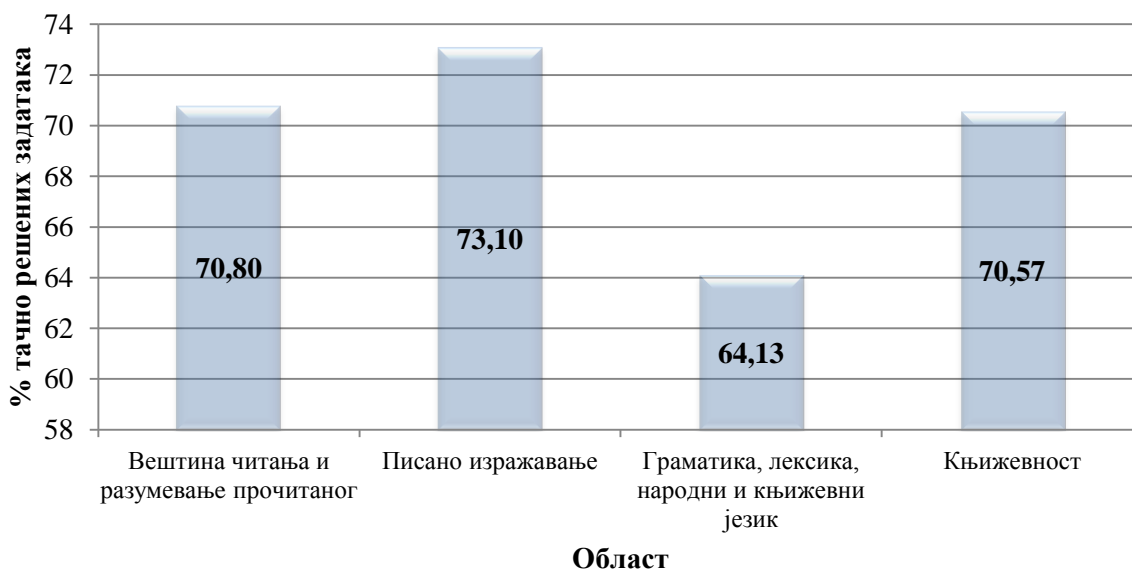
листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2010. годину⁷ („Службени гласник РС“, 51/2010). Ознаку 1 имају општине чији је степен развијености изнад републичког просека (РП). Ознаку 2 имају општине чији је степен развијености у распону од 80% до 100% републичког просека. Ознаку 3 имају недовољно развијене општине, са степеном развијености од 60% до 80% републичког просека. Ознаку 4 имају изразито неразвијене општине чији је степен развијености испод 60% републичког просека, а ознаку 5 имају девастирана подручја, чији је степен развијености испод 50% републичког просека. Статус недовољно развијеног региона има и регион Косова и Метохије, а у наведеној Уредби општине са ове територије нису категорисане. Због тога у Табели 1⁸ не постоји ознака развијености општина са територије Косова и Метохије.

4.3. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту из српског језика и математике

Тестови знања на завршном испиту садржали су задатке којима се испитивала оствареност образовних стандарда на основном, средњем и напредном нивоу из области које су дефинисане у образовним стандардима за крај обавезног образовања. На основу Програма завршног испита, оба теста (српски језик и математика) имала су по 20 задатака, од којих је 10 на основном, 7 на средњем и 3 на напредном нивоу. Све дефинисане области у оба предмета биле су једнако заступљене у тестовима.

На републичком нивоу, на тесту из српског језика, просечна постигнућа ученика уједначена су у три области (Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање и Књижевност), а ученици су у просеку најмање успешни у области Граматика, лексика, народни и књижевни језик (Графикон 1).

Графикон 1 Просечно постигнуће ученика на републичком нивоу према областима на тесту из српског језика

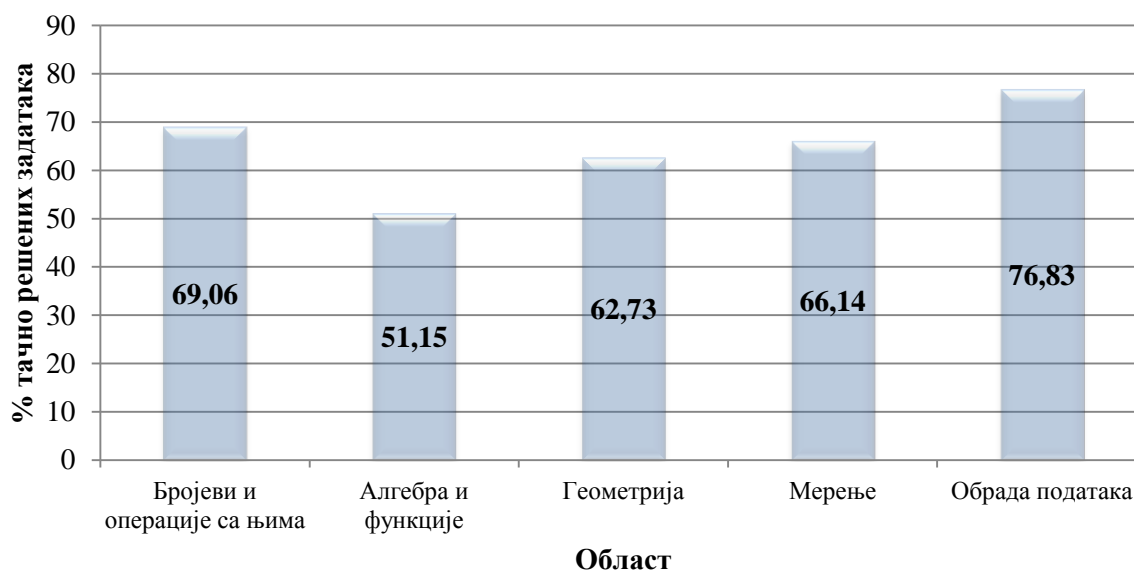

⁷ У Извештају се користи категоризација општина за 2010. годину, јер Влада Републике Србије усваја Јединствену листу развијености региона, јединица локалне самоуправе и градских општина најкасније до 31. октобра текуће године, према члану 13. Закона о привредном развоју („Службени гласник РС“, 51/2009 и 30/2010).

⁸ Све табеле налазе се у Прилогу.

Просечна постигнућа ученика на тесту из математике на републичком нивоу највећа су у области Обрада података, а уједначена су у областима Бројеви и операције са њима, Геометрија и Мерење. Ученици су у просеку најмање успешни у области Алгебра и функције (Графикон 2).

Графикон 2 Просечно постигнуће ученика на републичком нивоу према областима на тесту из математике

Више од половине задатака на тесту из српског језика, којима се испитује оствареност стандарда на основном нивоу, решава 73% ученика, а на тесту из математике 88,60 %.

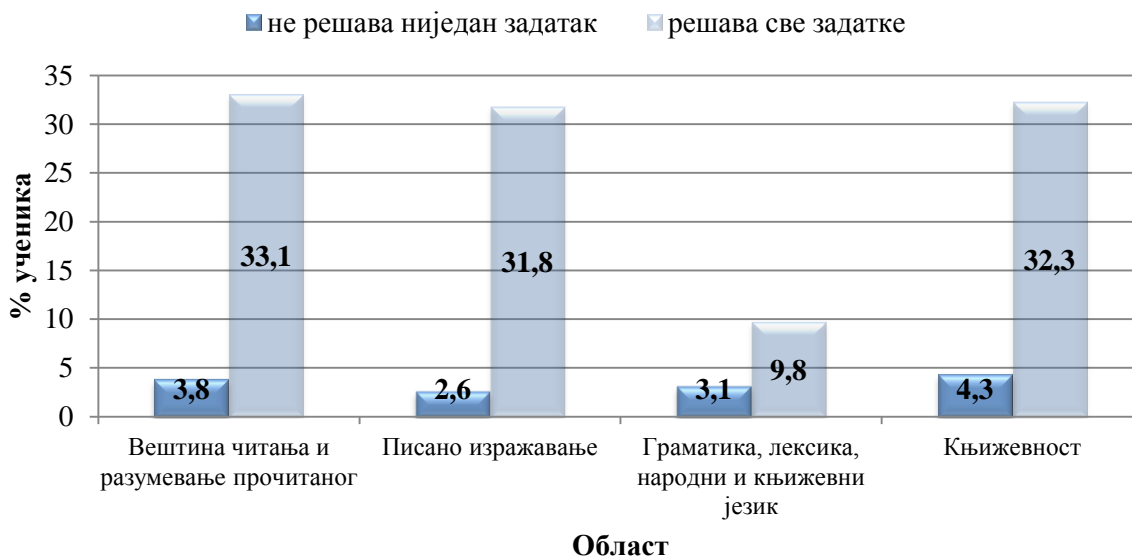
Задатке на средњем нивоу (6 и 7 задатака) на тесту из српског језика решава 54,90% ученика, а на тесту из математике 33,50 %.

Све задатке на напредном нивоу (сва 3 задатка) на тесту из српског језика решава 11,50 % ученика, а на тесту из математике 7,90 %.

На постигнућа ученика на тесту из математике на средњем нивоу вероватно је утицала делимична измена података у односу на задатке који су објављени у збиркама. Измена података у овим задацима значила је да се од ученика очекује да дођу до нових вредности у решењима која се разликују од објављених.

На тесту из српског језика, све задатке из области Вештина читања и разумевање прочитаног решава 33,10% ученика, а 3,80% ученика није успело да реши ниједан задатак. У области Писано изражавање 31,80% ученика решава све задатке, а 2,60% ученика не решава ниједан задатак. У области Граматика, лексика, народни и књижевни језик, 9,80% ученика решава све задатке, а 3,10% ученика није решило ниједан задатак. У области Књижевност 32,30% ученика решава све задатке, 4,32% ученика не решава ниједан задатак (Графикон 3).

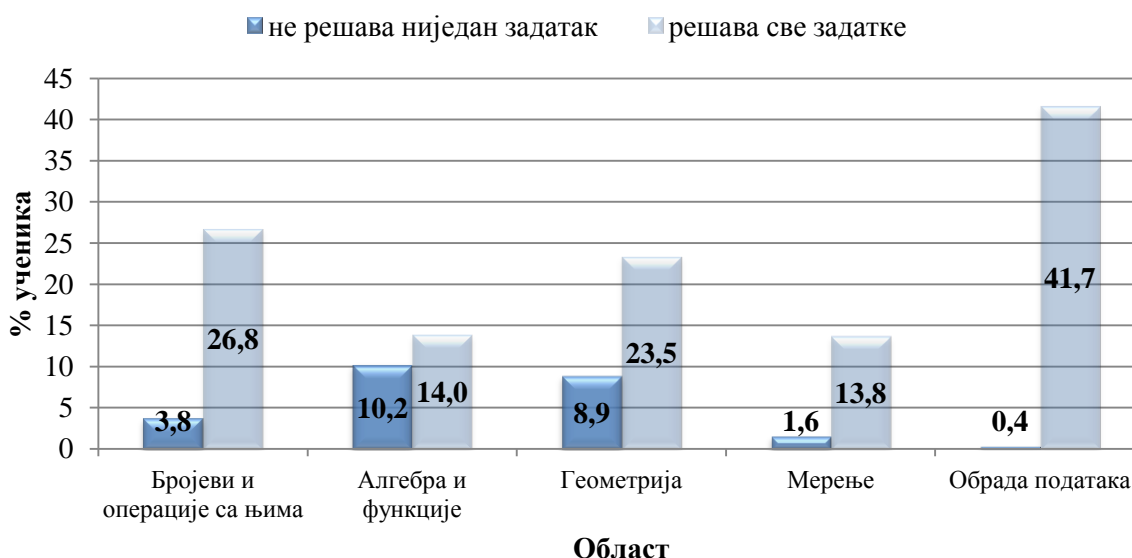
Графикон 3 Процент ученика који решавају све задатке и не решавају ниједан задатак у одређеној области на тесту из српског језика

Према Графикону 3 може се закључити да је најслабије постигнуће ученика из области Граматика, лексика, народни и књижевни језик. У осталим областима постигнуће ученика је уједначено.

На тесту из математике све задатке из области Бројеви и операције са њима решава 26,80% ученика, а 3,80% ученика није успело да реши ниједан задатак. У области Алгебра и функције 14% ученика решава све задатке, а 10,20% ученика не решава ниједан задатак. У области Геометрија 23,50% ученика решава све задатке, а 8,9% ученика није решило ниједан задатак. У области Мерење 13,80% ученика решава све задатке, 1,6% ученика не решава ниједан задатак. У области Обрада података 41,70% ученика решава све задатке, а 0,40% ученика није решило ниједан задатак. (Графикон 4).

Графикон 4 Процент ученика који решавају све задатке и не решавају ниједан задатак у одређеној области на тесту из математике

Према Графикону 4 може се закључити да су ученици најуспешнији у области Обрада података, а да су најмање успешни у решавању задатака из области Алгебра и функције.

4.4. Резултати ученика који су испит полагали на српском језику – ниво округа

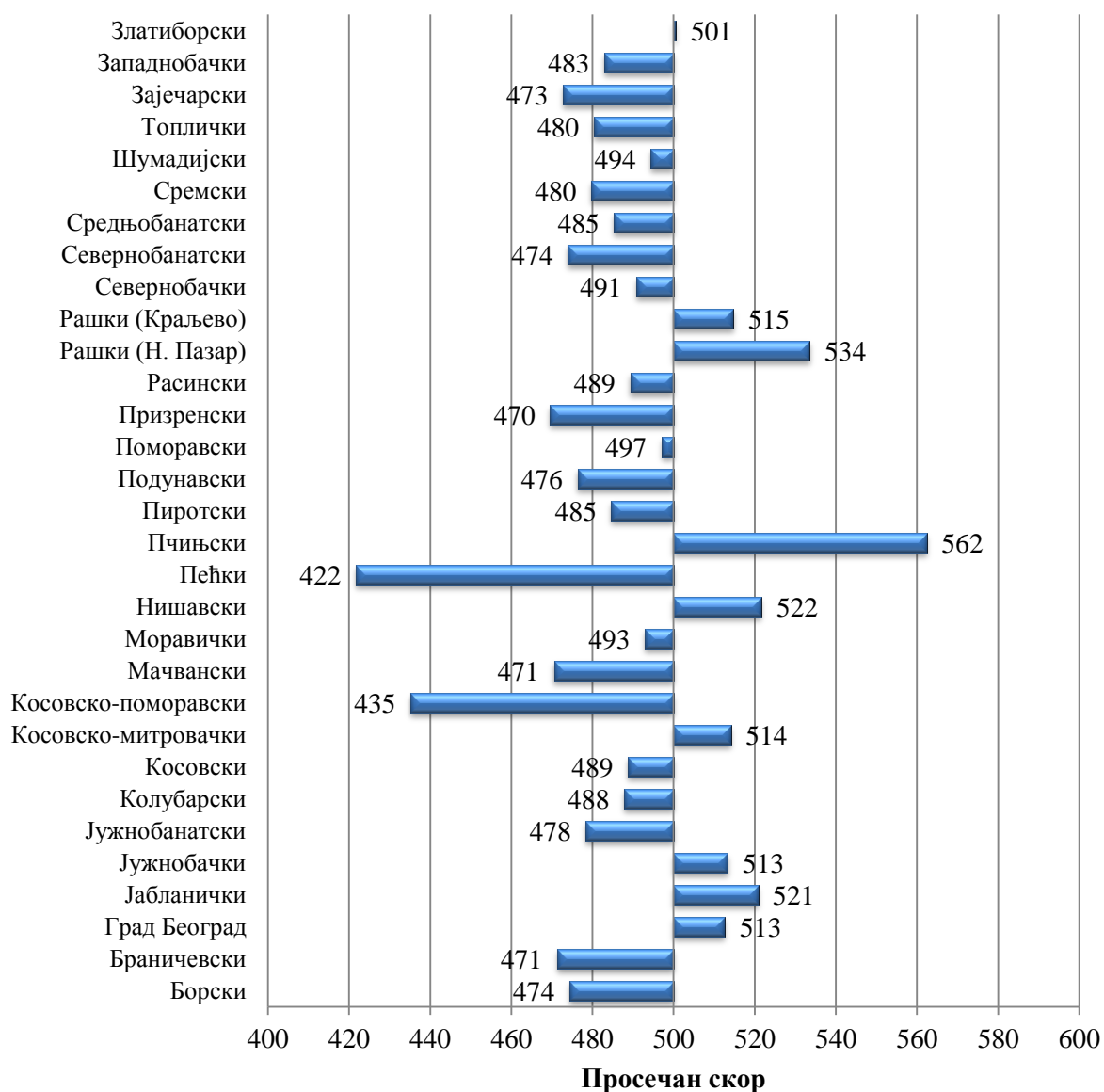
4.4.1. Резултати на тесту из српског језика

Графикон 5 приказује положај сваког округа у односу на просечно постигнуће на републичком нивоу на тесту из српског језика. Ако просечно постигнуће на нивоу Србије изражавамо као скор 500, можемо видети да у два округа (Златиборски и Поморавски) ученици остварују постигнуће на нивоу републичког просека. У седам округа резултати су изнад просечног постигнућа, а у двадесет једном округу резултати су испод просечног постигнућа. Упадљиво је високо просечно постигнуће ученика из Пчињског округа (562), као и ученика из општина Нови Пазар, Сјеница и Тутин које припадају Рашком округу (534). У овим општинама просечно постигнуће ученика значајно је веће од републичког просека, иако оне припадају четвртој, односно петој групи према степену развијености. За утврђивање разлога зашто су добијени такви подаци, потребна су додатна истраживања образовног контекста у коме су се ученици из ових општина образовали (да ли су примењене одређене мере за унапређивање образовања?), али и испитивање услова у којима је спроведен завршни испит (да ли је у овим општинама у потпуности поштована прописана процедура спровођења испита?).

У тумачењу резултата које су постигли ученици из Пећког (422) и Косовско-поморавског округа (435), потребно је уважити вишегодишње неповољне услове у којима ови ученици живе и похађају школу.

С друге стране, осим Нишавског (522), Јабланичког (521), Београдског (513) и Јужнобачког округа (513), ученици у већини општина које припадају развијеним подручјима постижу резултате који су нижи од републичког просека.

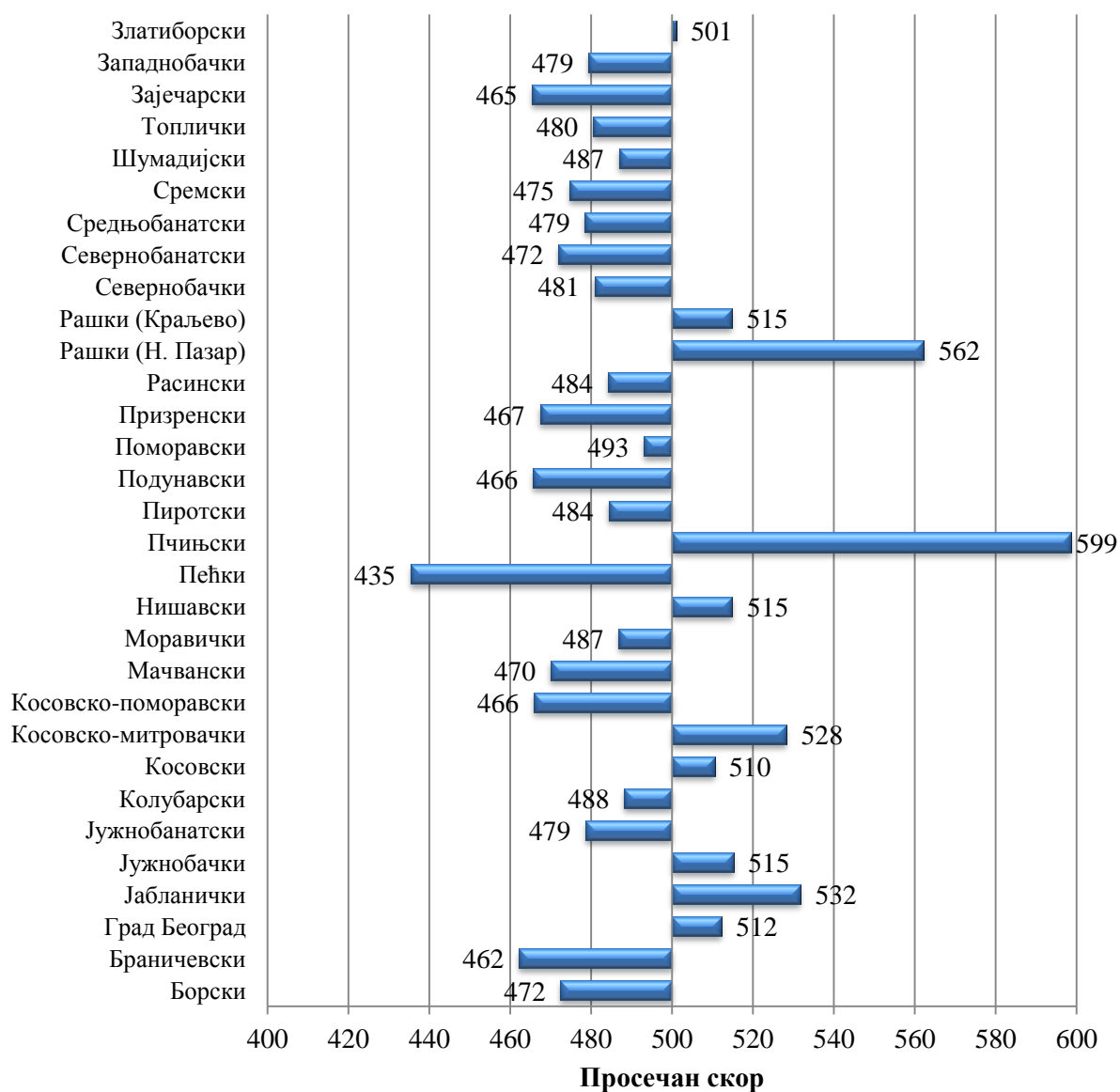
Графикон 5 Просечно постигнуће ученика из српског језика на нивоу округа

4.4.2. Резултати на тесту из математике

Резултати ученика на тесту из математике приказани су на Графикону 6. Ако просечно постигнуће на нивоу Србије изражавамо као скор 500, можемо видети да у Златиборском округу ученици остварују постигнуће на нивоу републичког просека. Осам округа се налази изнад просечног постигнућа, а двадесет један округ је испод просечног постигнућа. И на овом тесту, као и на тесту из српског језика, ученици имају знатно веће просечно постигнуће у Пчињском округу (599) и општинама Нови Пазар, Сјеница и Тутин које припадају Рашком округу, са просеком 562.

Графикон 6 Просечно постигнуће ученика из математике на нивоу округа

На основу претходно приказаних резултата, може се констатовати да:

- у 18 округа ученици имају више просечне скорове из српског језика;
- у 9 округа ученици имају више просечне скорове из математике;
- у четири округа (Златиборски, Топлички, Рашки – део око Краљева и Колубарски) ученици имају исте просечне скорове на оба теста.

4.4.3. Резултати ученика који су испит полагали на српском језику – ниво општине

Приказ резултата завршног испита из српског језика и математике на нивоу општине дат је у Табели 1. У њој су приказани подаци о броју дечака, девојчица и свих ученика, њиховом просечном постигнућу као и одступању од просечног постигнућа на нивоу 18 школских управа, 30 округа и 181 општине. Такође, постоји податак о степену развијености општине према наведеној Уредби Владе Републике Србије.

Општине са највећим просечним постигнућем (АС) на републичком нивоу из српског језика су: Врање (580), Рашка (570), Звечан (566), Трговиште (564) и Бујановац (557), а најниже постигнуће имају: Витина (386), Обилић (392), Исток (403), Косовска Каменица (413) и Љубовија (415).

Општине са највећим одступањем од просечног (СД) на републичком нивоу из српског језика су: Савски венац (139), Обилић (120), Бела Паланка (119), Кучево (117) и Велико Градиште (116), а најниже одступање имају: Србица (39), Трговиште (54), Липљан (55), Звечан и Рашка (60).

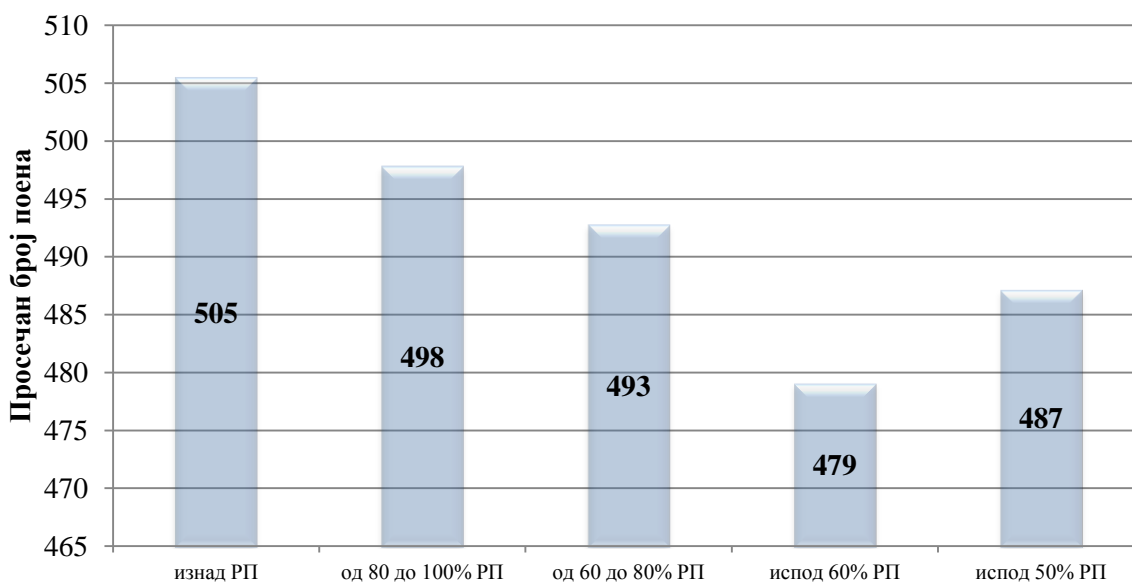
Општине са највећим просечним постигнућем из математике на републичком нивоу су: Врање (617), Трговиште (616), Звечан и Рашка (589) и Бујановац (586), а најниже постигнуће имају: Обилић (352), Исток (376), Ораховац (399), Србица (410) и Витина (413).

Општине са највећим одступањем од просечног постигнућа на републичком нивоу из математике су: Савски венац (133), Гацин Хан (112), Крушевац (108), Варварин и Дољевац (107), а најниже одступање имају: Ново Брдо (41), Звечан (42), Црна Трава (45), Врање (48) и Трговиште (50).

4.5. Резултати ученика према степену развијености општина

Будући да је напоменуто да је у тумачењу резултата на завршном испиту потребно уважити и степен развијености општине за коју се анализира постигнуће, извршена је анализа постигнућа ученика у оквиру сваке од пет категорија општина у Републици Србији.

Графикон 7 Просечно постигнуће ученика на тесту из српског језика у односу на степен развијености општина

На основу података са Графикана 7 може се рећи да разлике у просечном постигнућу ученика који припадају општинама различитог степена развијености нису велике. Чињеница да су ученици решавали тестове у којима је чак 75% објављених задатака утицала је на уједначавање резултата ученика из општина различитог степена развијености. Такође, треба имати у виду високу мотивисаност ученика за резултат на овом испиту, јер он значајно утиче на наставак школовања. Ипак, уочава се тенденција благог пада просечног постигнућа ученика са смањивањем степена развијености општине, с тим што се уочава извесно одступање за општине које припадају девастираном подручју (испод 50% РП).

У оквиру сваке категорије, издвојене су општине са највишим и најнижим постигнућем на тесту из српског језика.

Унутар прве категорије (развијеност изнад републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Врачар (556) и Стари град (546), а најниже просечно постигнуће је у општинама Сопот (432) и Пећинци (439).

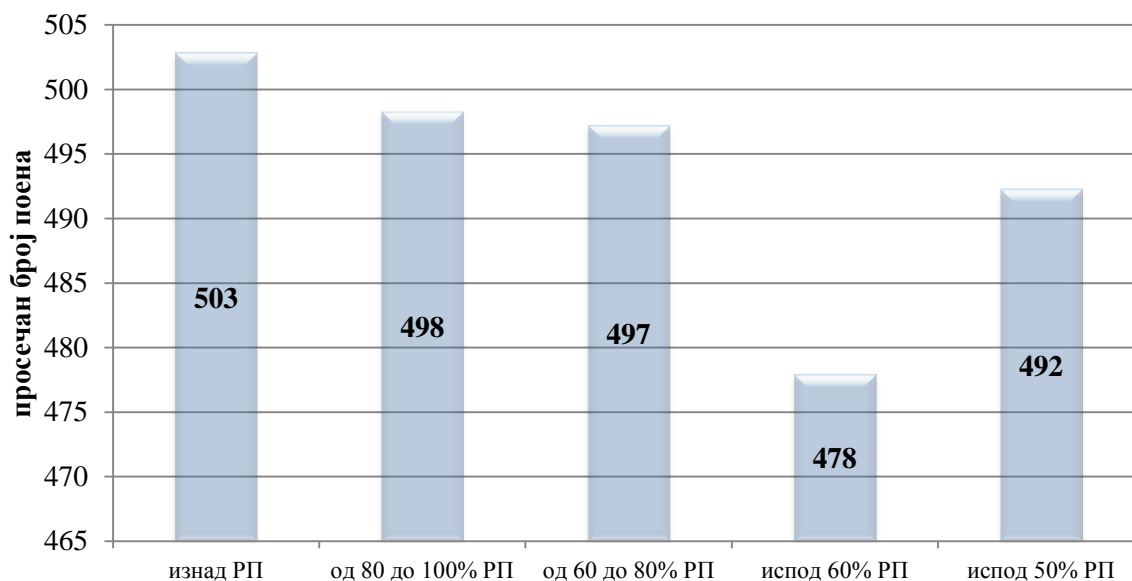
У оквиру друге категорије (развијеност од 80% до 100% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Врање (580) и Бачки Петровац (533), а најниже просечно постигнуће је у општинама Ада (452) и Нови Бечеј (454).

У оквиру треће категорије (развијеност од 60% до 80% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Рашка (567) и Нови Пазар (544), а најниже просечно постигнуће је у општинама Ковачица (433) и Владимирци (436).

У оквиру четврте категорије, која обухвата свега шест општина (развијеност испод 60% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Сурдулица (540) и Алибунар (497), а најниже просечно постигнуће је у општинама Бела Црква (427) и Књажевац (459).

У оквиру пете категорије (испод 50% републичког просека), највише просечно постигнуће је у општинама Трговиште (564) и Бујановац (557), а најниже просечно постигнуће је у општинама Љубовија (415) и Мали Зворник (434).

Графикон 8 Просечно постигнуће ученика на тесту из математике у односу на степен развијености општина

Ако упоредимо податке са Графикона 7 и Графикона 8 уочавамо сличну дистрибуцију постигнућа ученика у односу на степен развијености општина.

Поред теста из српског језика и на тесту из математике, у оквиру прве категорије (изнад републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Врачар (558) и Стари град (533), а најниже просечно постигнуће је у општинама Сопот (431) и Пећинци (435).

У оквиру друге категорије (од 80% до 100% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Врање (617) и Бачки Петровац (533), а најниже просечно постигнуће је у општинама Ада (423) и Нови Бечеј (441).

У оквиру треће категорије (од 60% до 80% РП), највише постигнуће имају општине Рашка (589) и Нови Пазар (581), а најниже Владимирци (425) и Баточина (428).

У оквиру четврте категорије (испод 60% РП), највише постигнуће имају општине Сурдулица (580) и Алибунар (491), а најниже Бела Црква (439) и Петровац на Млави (446).

У оквиру пете категорије (испод 50% РП), највише постигнуће имају општине Трговиште (616) и Бујановац (586), а најниже Жабари (423) и Љубовија (424).

4.6. Поређење резултата дечака и девојчица

На републичком нивоу, утврђено је да су девојчице биле успешније на оба теста у односу на дечаке, при чему је разлика у постигнућу већа на тесту из српског језика (46 поена), него на тесту из математике (23).

У највећем броју општина нису утврђене велике разлике у постигнућу ученика различитог пола.

Општине у којима уочавамо највеће разлике у просечном постигнућу из српског језика између дечака и девојчица су: Кнић (97), Рача (96), Чајетина (94), Мерошина (87) и Велико Градиште (85). Општине које имају најмање разлике у просечном постигнућу између дечака и девојчица су: Зубин Поток (1), Мали Иђош (4), Витина (8), Сјеница (11) и Медвеђа (14).

Општине у којима уочавамо највеће разлике у просечном постигнућу из математике између дечака и девојчица су: Ада (77), Сремски Карловци (67), Жабари (66), Жагубица (60) и Тител (55). Општине које имају најмање разлике у просечном постигнућу између дечака и девојчица су: Ивањица (1), Параћин (1), Бечеј (1), Сопот (2) и Бољевац (2).

У наведеним општинама у којима постоје разлике, уочено је да девојчице остварују боља постигнућа на оба теста.

4.7. Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина

Резултати ученика који су завршни испит полагали на језицима националних мањина биће приказани посебно за сваки језик на коме су ученици полагали испит. Подсећамо да међусобно поређење резултата ученика који су испит полагали на различитим језицима није оправдано, јер су се тестови разликовали. Разлике у тестовима биле су условљене разликама које постоје у циљевима наставе, програмским садржајима и образовним стандардима за крај обавезног образовања за сваки од ових језика.

У Табелама од 2 до 8 приказани су резултати завршног испита за ученике који су испит полагали на мањинским језицима и за ученике бугарске националне мањине који су испит полагали на српском језику. Резултати су приказани за оба теста, за све ученике, према полу ученика, припадности општини, округу и школској управи Министарства просвете и науке.

У приказу резултата ученика који су завршни испит полагали на једном од шест језика националних мањина користи се иста стандардизована скала (АС=500 и СД=100). Стандардизација је урађена за сваку субпопулацију (они ученици који су на истом језику полагали испит).

У јунском испитном року 2.109 ученика полагало је испит на мађарском језику, 1.018 ученика на албанском језику, 390 ученика на словачком језику, 167 ученика на румунском језику, 64 ученика на русинском језику, 13 ученика на хрватском језику, а 89 ученика бугарске националне мањине испит је полагало на српском језику. Према овом редоследу биће приказани резултати испита у односу на језик на коме су полагали завршни испит (Табеле од 2 до 8).

Због малог броја ученика који су у одређеним окрузима и општинама полагали испит на неком од мањинских језика, није могуће поуздано закључивати о резултатима

које су остварили. За оне општине/округе у којима је број ученика мали, а истичу се по просечном постигнућу, поређење резултата са резултатима осталих општина/округа исте субпопулације није оправдано. У Табелама од 2 до 8 означене су општине у којима је број ученика мањи од 10. Међутим, то не значи да анализу резултата ученика из малобројних субпопулација треба изоставити. На завршном испиту ови ученици појављују се као комплетна популација мањинске групе, а резултати које постижу треба да буду у функцији осигурања квалитета наставе на мањинским језицима.

У анализи варијабилности резултата у оквиру сваке мањинске групе постоји препрека у интерпретацији података, због истих разлога који су наведени у вези са поређењем просечних постигнућа. Због малог броја ученика у одређеним субпопулацијама, може се стећи погрешна слика о индивидуалним разликама између ученика, у односу на просечну стандардну девијацију те субпопулације (СД=100).

4.7.1. Резултати ученика који су завршни испит полагали на мађарском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на мађарском језику спроведен је у 25 општина из 6 округа, односно три школске управе Министарства просвете и науке. Према подацима приказаним у Табели 2 – Прилог, може се закључити да на тесту из мађарског језика највећи просечни скор имају ученици из Јужнобачког округа (520), са општинама Бечеј (525), Нови Сад (522) и Темерин (529). Најнижи просечни скор на тесту из мађарског језика има Јужнобанатски округ (446), са општинама Ковачица (418) и Пландиште (414). У сваком округу девојчице имају већа просечна постигнућа од дечака.

Ученици из Јужнобачког округа су најуспешнији и на тесту из математике (520), а најмање су успешни ученици из Јужнобанатског (467) и Средњобанатског округа (469). И на овом тесту девојчице имају виша просечна постигнућа од дечака.

4.7.2. Резултати ученика који су завршни испит полагали на албанском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на албанском језику спроведен је у 3 општине из 2 округа који административно припадају једној школској управи Министарства просвете и науке. Према подацима приказаним у Табели 3, може се закључити да на тесту из албанског језика највећи просечни скор имају ученици из општине Медвеђа (523), а у остале две општине скор је АС=500. У свакој општини девојчице имају већа просечна постигнућа од дечака.

На тесту из математике ученици из општине Медвеђа показали су лошији резултат од осталих – 362, док је у две општине остварено постигнуће на нивоу просека (501), а најуспешнији су ученици из Прешева (512). И на овом тесту девојчице имају виша просечна постигнућа од дечака.

4.7.3. Резултати ученика који су завршни испит полагали на словачком језику – нивои округа и општине

Завршни испит на словачком језику спроведен је у 13 општина из 5 округа, односно три школске управе Министарства просвете и науке. Према подацима приказаним у Табели 4, може се закључити да на тесту из словачког језика највећи просечни скор имају ученици из Јужнобачког округа (524). Најуспешније су општине Бачки Петровац (553) и Алибунар (553), који припада Јужнобанатском округу (475). У

овом округу упадљиве су разлике у просечним постигнућима дечака и девојчица у корист девојчица.

На тесту из математике такође су најуспешнији ученици из Јужнобачког округа (535), а истичу се ученици из Новог Сада (578). Уочавају се и разлике у постигнућима дечака и девојчица у појединим општинама.

4.7.4. Резултати ученика који су завршни испит полагали на румунском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на румунском језику спроведен је у 8 општина из 2 округа који административно припадају једној школској управи Министарства просвете и науке. Према подацима приказаним у Табели 5, на тесту из румунског језика највећи просечни скор имају ученици из општине Алибунар (540). Поређење резултата дечака и девојчица није могуће због малог броја ученика у појединим општинама.

На тесту из математике нема великих разлика између општина. Поређење резултата дечака и девојчица није могуће због малог броја ученика у појединим општинама.

4.7.5. Резултати ученика који су завршни испит полагали на русинском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на русинском језику спроведен је у 4 општине из 2 округа, односно две школске управе Министарства просвете и науке. Према подацима приказаним у Табели 6, на тесту из русинског језика успешнији су ученици из Јужнобачког округа (544) од ученика из Западнобачког округа (477), при чему и овде указујемо на број ученика као препреку у закључивању на нивоу субпопулације. На тесту из математике постоје веће разлике у просечним постигнућима ученика различитих општина, него на тесту из русинског језика.

4.7.6. Резултати ученика који су завршни испит полагали на хрватском језику – нивои округа и општине

Завршни испит на хрватском језику полагало је 13 ученика из Суботице. Уочава се да су 7 девојчица успешније на оба теста од 6 дечака (Табела 7).

4.7.7. Резултати ученика припадника бугарске националне мањине који су завршни испит полагали на српском језику – нивои округа и општине

Према постојећим прописима, ученици бугарске националне мањине имају наставу на матерњем језику. Међутим, ова генерација ученика осмог разреда, њих 89 у општинама Сурдулица и Босилеград, похађала је основну школу на српском језику, тако да су и завршни испит полагали на српском језику. Њихови резултати показују да су девојчице нешто успешније од дечака на оба теста, али и овде имамо проблем са закључивањем због малог броја ученика (Табела 8).

5. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом

Завршни испит обавезан је за све ученике у Републици Србији, па тако и за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, чиме се обезбеђује равноправни положај ученика у образовању, већа доступност образовања свима и остваривање права на добијање повратне информације о резултатима учења. Да би се то остварило било је потребно осигурати примену одговарајућих мера. Према подацима Министарства просвете и науке, основне школе у Републици Србији реализовале су активности из *Смерница за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина*⁹.

На основу одговарајуће здравствене документације и документације школа која се односи на индивидуални образовни план ученика, неки ученици су били ослобођени обавезе полагања завршног испита или дела испита. Ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом који су приступили испиту могли су користити различита помагала и прилагођену опрему, самостално или уз ангажовање личног асистента. Било је и ученика којима је прилагођаван испитни простор и време полагања испита, а било је ситуација када су ученици полагали испит ван школе – у кући ученика, у некој другој установи итд.

Податке о потребама ученика за адаптацију тестова прикупљале су школске управе, а Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања прилагођавао је испитни материјал. Тестови су штампани на Брајевом писму са графичким преобликовањем, а за слабовиде ученике штампани су тестови са увећаним форматом слова, симбола и слика.

У јунском року 2011. године на нивоу Републике Србије, 5 ученика полагало је завршни испит на Брајевом писму из оба наставна предмета, а 28 ученика је решавало тестове са увећаним форматом слова, симбола и слика. Међу њима, 26 ученика је испит полагало на српском језику, а 2 ученика на мађарском језику.

Будући да су ови ученици полагали испит под измењеним условима, њихови резултати нису обухваћени анализама на републичком, окружном и општинском нивоу, који су приказани у претходном поглављу. Резултати ових ученика анализирају се на индивидуалном нивоу, у складу са постављеним циљевима учења и очекиваним исходима за сваког ученика.

⁹ Смернице су саставни део *Приручника за спровођење завршног испита*.

6. Закључак

У целини гледано, може се рећи да су Министарство просвете и науке и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, у складу са својим надлежностима, припремили све за успешно спровођење првог завршног испита на крају основне школе у Републици Србији. Значи да је први завршни испит у Републици Србији спроведен према предвиђеним процедурама.

Различите врсте података који су добијени пре, током и након испита (пробни завршни испит, резултати ученика на тестовима, психометријска анализа тестова, извештаји супервизора, извештаји комисија за завршни испит, повратне информације из школа и др.) биће употребљени за унапређивање процеса завршног испита, за осмишљавање различитих активности за пружање подршке школама у процесу самовредновања и вредновања и праћење индикатора образовања које је утврдио Национални просветни савет.